

SASNIEGTĀ PILNGADĪBA: LATVIJAS 20 GADI EIROPAS SAVIENĪBĀ

1. attēls

ES paplašināšanās diena. 2004. gada 1. maijā par ES dalībvalstīm kļuva 10 valstis: Kipra, Čehija, Igaunija, Ungārija, Latvija, Lietuva, Malta, Polija, Slovākija un Slovēnija. Eiropas Komisijas priekšsēdētājs Romano Prodi (Romano Prodi), Eiropas Parlamenta priekšsēdētājs Pats Kokss (Pat Cox) un daudzi ES valstu un valdību vadītāji piedalījās oficiālajā paplašināšanās ceremonijā Dublinā, tostarp Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga.

Foto: Eiropas Komisija, 2004, Maksvela un Īrijas prezidentūra, audiovisual.ec.europa.eu

Pirms 20 gadiem – 2004. gada 1. maijā – Latvija pievienojās Eiropas Savienībai (ES), tā noslēdzot gandrīz 10 gadus ilgušo pievienošanās procesu. Sarežģītajā ģeopolitiskajā situācijā izvēle par labu Eiropai bija pašsaprotama, lai arī sākotnēji politiskajā vidē figurēja idejas par neitralitāti vai ciešāku sadarbību ar Neatkarīgo Valstu Sadraudzību. Taču iedzīvotāju atmiņās vēsture joprojām bija dzīva, un tas izšķīra likteni par labu Latvijas integrācijai Eiropas Savienībā, izvēloties piederību Rietumu vērtībām.

Jau atgūstot neatkarību, Latvija savu valstiskumu balstīja uz 1918. gadā proklamētās republikas vērtībām, vēloties redzēt Latviju kā neatkarīgu, demokrātisku un parlamentāru valsti. Iestāšanās ES paredzēja šo vērtību nostiprināšanu, iekļaujoties rietumu demokrātisko valstu saimē, kā arī Latvijas saimniecisko uzplaukumu, labklājību un drošību, sadarbojoties ar līdzīgi domājošām valstīm. Šādu izvēli arī šobrīd būtu grūti apstrīdēt – Krievijas izraisītais pilna apmēra agresijas karš Ukrainā ir apliecinājis reģiona drošības risku būtiskumu un nepieciešamību

izvēlēties piederību Rietumu blokam. Arī no ekonomiskā viedokļa Latvija un Baltijas valstis ir starp Eiropas straujas ekonomiskās attīstības jeb konverģences visspilgtākajiem piemēriem pēdējos 20 gados. ES ir lielākais tirdzniecības bloks pasaulē, eiro ir otra lielākā pasaules valūta, ES ir globāla līdere klimata pārmaiņu mazināšanā, tās iedzīvotājiem ir gandrīz ilgākais mūžs pasaulē un visas ES valstis ierindojas Apvienoto Nāciju Organizācijas Tautas attīstības indeksa attīstītāko valstu blokā. Un Latvija ir piltiesīga šī bloka dalībvalsts.

2. attēls

ES dalībvalstu pievienošanās līguma parakstīšanas ceremonija 2003. gada 16. aprīlī Atēnās, Eiropadomes neformālajā sanāksmē Grieķijas prezidentūras laikā. Fotografijā no kreisās: Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe Freiberga un Ministru prezidents Einārs Repše.

Foto: Eiropas Komisija, 2003, Jan Van de Vel, audiovisual.ec.europa.eu

Latvijas pievienošanās ES

1995. gada 27. oktobrī Latvijas valdība iesniedza oficiālu pieteikumu dalībai ES. Taču tuvināšanās un pielāgošanās ES sākās jau agrāk – 1994. gada 18. jūnijā tika noslēgts Brīvās tirdzniecības līgums ar ES un 1995. gada 12. jūnijā parakstīts Eiropas asociācijas līgums. Pievienošanās ES līdztekus ceļam uz dalību Ziemeļatlantijas līguma organizācijā (NATO) tika uzskatīta par nepārprotamu Latvijas izdzīvošanas, drošības un ekonomiskās attīstības garantiju, līdz ar to lēmumi par Latvijas integrāciju ES tika pieņemti lielā vienprātībā un Latvijas eiroatlantiskajam kursam opozīcijas praktiski nebija. Pat Krievijas aktivitātes, piemēram, akcentējot krievvalodīgo pilsonības jautājumu, šajā laikā tika uzskatītas par demonstratīvām un netika uztvertas kā šķērslis Latvijas pievienošanās procesam ES.

Latvijas pievienošanās ES ir visas Latvijas sabiedrības, politiķu, diplomātu un ierēdņu nopelns. Īpaši izceļams Latvijas bijušo prezidentu Gunta Ulmaņa un Vairas Vīķes-Freibergas ieguldījums, diplomātiskā ceļā pārliecinot Rietumeiropas valstis par Latvijas atbilstību ES dalībvalsts statusam. Jāpiemin arī Saeimas Eiropas lietu komisijas vadītāja Edvīna Inkēna veikums, kā arī bijušie premjerministri Ivars Godmanis,

2. attēls

Valdis Birkavs, Māris Gailis, Andris Šķēle, Guntars Krasts, Vilis Krištopans, Andris Bērziņš, Einārs Repše un Indulis Emsis un ārlietu ministri Georgs Andrejevs, Indulis Bērziņš, Sandra Kalniete un ārlietu ministra amatā arī bijušais premjers Valdis Birkavs. Turklāt Latvijai bija jāpielāgo nacionālā likumdošana Eiropas normatīviem, pārņemot tā saucamo *acquis communautaire* jeb ES tiesību aktu kopumu 80 000 lappušu

apjomā. Lai koordinētu ministriju darbu ES integrācijas procesā, jau 1994. gada 1. novembrī – vēl pirms Latvijas oficiālā pieteikuma iesniegšanas ES – tika izveidots Eiropas integrācijas birojs. Tas veica lielāko daļu birokrātiskā saskaņošanas darba, piemēram, 1996. gadā trīs mēnešu laikā sagatavojot atbildes uz 2000 Eiropas Komisijas jautājumiem par visām ES likumdošanas jomām.

3. attēls

*Eiropas Savienības karogi,
Eiropadomē, Briselē.*

Foto: Valsts kanceleja, 2022, Brisele

3. attēls

1997. gada 15. jūlijā Eiropas Komisija sniedza atzinumu par Latvijas gatavību sākt iestāšanās sarunas ar ES ("Agenda 2000"). Diemžēl Latvijai šis atzinums bija sāpīgs, jo nerekomendēja sākt iestāšanās sarunas un aicināja Latviju turpināt darbu, pilnībā ieviešot Kopenhāģenas kritērijus. Līdzīgu noraidījumu saņēma arī Lietuva, taču uz iestāšanās sarunām tika uzaicināta Igaunija.

Pateicoties saspringtam iestāžu darbam likumdošanas pielāgošanā un intensīvam

starptautiskam lobījam, pēc pāris gadiem – 1999. gada 13. oktobrī – Eiropas Komisija pieņēma Latvijai labvēlīgu lēmumu. 2000. gada 15. februārī darbu sāka starpvaldību konference un tika uzsāktas iestāšanās sarunas, tādējādi Latvija oficiāli kļuva par ES kandidātvalsti. Pievienošanās sarunas iekļāva 31 sarunu sadaļu par dažādiem jautājumiem, piemēram, brīvu preču kustību, lauksaimniecību, sociālo politiku un nodarbinātību, enerģētiku, nodokļiem, un tās norisinājās Latvijas

diplomātu Andra Piebalga un Andra Ķestera vadībā. 2002. gada 13. decembrī iestāšanās sarunas ES tika pabeigtas, un 2003. gada 16. aprīlī Latvijas Valsts prezidente V. Vīķe-Freiberga, premjerministrs E. Repše, ārlietu ministre S. Kalniete un iestāšanās sarunu vadītājs A. Ķesteris Atēnās, Grieķijā, parakstīja līgumu par Latvijas pievienošanos ES. No tā paša gada 1. maija Latvija sāka piedalīties ES institūciju darbā kā novērotāja, novērotāja statusā Eiropas Parlamentā darbojās deviņi Latvijas deputāti.

Latvijas pievienošanās ES apliecināja ne vien mūsu politiku, diplomātu un ierēdņu spēju intensīvi strādāt, bet arī sabiedrības pašapziņu un valstisko domāšanu. Skaidri apzinoties Latvijas ģeopolitiskā novietojuma un vēsturiskā mantojuma riskus, 2003. gada 20. septembrī Latvijas iedzīvotāji referendumā pauda atbalstu Latvijas dalībai ES. Referendumā piedalījās 71,5% vēlētāju, no kuriem 67% nobalsoja par Latvijas pievienošanos ES. Respektējot iedzīvotāju pausto viedokli, tā paša gada 30. oktobrī Saeima ratificēja Latvijas pievienošanās ES līgumu, tā bruģējot ceļu Latvijas pilntiesīgai dalībai ES no 2004. gada 1. maija.

Latvijas dalība ES

4. attēls

27. Eiropas Savienības, kandidātvalstu, kā arī potenciālo kandidātvalstu ģeogrāfiskā karte.

Foto: Eiropas Komisija, Komunikācijas ģenerāldirektorāts, Eiropas Savienība, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2775/003765>

Jau 20 gadus Latvija pilntiesīgi piedalās ES darbā un lēmumu pieņemšanas procesā. Kaut Latvija nav liela valsts ne teritoriāli, ne iedzīvotāju skaita ziņā, Latvijas ministriem ir tieši tāda pati ietekme ES Ministru padomes formātos (piemēram, Finanšu vai Zemkopības ministru sanāksmēs) kā ES lielo valstu, piemēram, Vācijas, Francijas vai Polijas, ministriem. Katrai valstij neatkarīgi no tās lieluma ES Padomē ir vienlīdzīgas iespējas veidot kopīgo pozīciju. Latvijas ierēdņi un eksperti ik dienu piedalās ES Padomes darba grupās, izstrādājot ES likumdošanu un aizstāvot Latvijas intereses. Latvijas Pastāvīgā pārstāvniecība ES Briselē aktīvi lobē Latvijas pozīciju visās ES institūcijās. Lai arī sākotnēji Latvija vairāk ieņēma vērotājas lomu, gadu gaitā mūsu balss ES Padomē ir kļuvusi dzirdamāka, it īpaši attiecībā uz ES vienoto tirgu un tā pamatbrīvību ievērošanu, enerģētisko drošību un enerģijas avotu diversifikāciju, kā arī drošības jautājumiem, t.sk. dezinformācijas kliedēšanu. Mūsu viedokli ņem vērā attiecībā uz Ukrainu, Krieviju un ES Austrumu partnerības valstīm.

Eiropas Komisijā Latvijai ir tiesības uz vienu komisāra vietu. Komisāri pārstāv visas ES intereses, tādējādi Latvija ir izmantojusi iespēju komisāra amatam deleģēt pieredzējušus un profesionālus

4. attēls

5. attēls

Ilze Juhansone, Eiropas Komisijas ģenerālsēkretāre 2023. gada 11. jūlijā Eiropas Komisijas prezidents Urzula fon der Leienas un Eiropas Komisijas kolēģijas locekļu iknedēļas fon der Leienas komisijas sanāksmē Strasbūrā.

Foto: Eiropas Komisija, 2023, Valentine Zeler, audiovisual. ec.europa.eu

pārstāvjus, kuri devuši būtisku ieguldījumu ES kopējā attīstībā. Latvijas pirmā komisāre bija Latvijas Tautas frontes aktīvistē, vēstniece un toreizējā ārlietu ministre Sandra Kalniete, kas darbojās kā ēnu komisāre lauksaimniecības un zivsaimniecības jomā kopš Latvijas iestāšanās ES līdz jaunai Eiropas Komisijas izveidošanai 2004. gada rudenī. Kādreizējais finanšu un izglītības ministrs, Latvijas vēstnieks ES Andris Piebalgs no 2004. līdz 2010. gadam bija ES enerģētikas komisārs un no 2010. līdz 2014. gadam – ES attīstības komisārs. Kopš 2014. gada Eiropas Komisijas viceprezidents un komisārs, kurš atbildīgs par eiro un sociālo dialogu, finanšu stabilitāti, finanšu pakalpojumiem un kapitāla tirgus savienību, bet no 2020. gada – arī par ārējo tirdzniecību, ir Latvijas bijušais premjerministrs Valdis Dombrovskis.

20 gados Latvijas vēlētajiem ir piedalījušies četrās Eiropas Parlamenta vēlēšanās. 2004. gada 12. jūnijā un 2009. gada 6. jūnijā no Latvijas tika ievēlēti deviņi deputāti, 2014. un 2019. gada maijā – astoņi deputāti. Gaidāmajās 2024. gada vēlēšanās Latvijas iedzīvotājiem būs jāizvēlas deviņi deputāti, kuri piedalīsies ES lēmumu pieņemšanas procesos.

5. attēls

Lai arī Latvijas vietu skaits uz Eiropas Parlamenta kopējā deputātu skaita fona ir neliels un Latvijas iedzīvotāju ticība deputātu ietekmei ir zema, ko apliecina arī zemā aktivitāte Eiropas Parlamenta vēlēšanās (41,3% balsstiesīgo iedzīvotāju 2004. gadā, 53,7% – 2009. gadā (aktivitāti veicināja vienlaikus notiekošās pašvaldību vēlēšanas), 30,2% – 2014. un – 33,5% 2019. gadā), Latvijas deputāti ir aktīvi darbojušies Eiropas Parlamenta komitejās un piedalījušies koplēmuma procedūrā ar ES Padomi.

Latvijas pārstāvji darbojas arī citās ES institūcijās, piemēram, Eiropas Kopienu tiesā, Pirmās instances tiesā un Revīzijas palātā, kā arī Eiropas Ekonomiskajā un sociālo lietu komitejā un Reģionu komitejā. Gadu gaitā ir palielinājusies Latvijas pārstāvniecība Eiropas Komisijā, Padomes Ģenerālsēkretariātā un Eiropas Ārējās darbības dienestā. Iespējams, spilgtākais Latvijas personību ietekmes piemērs ir Ilzes Juhansones kļūšana par ES "pirmo ierēdni" jeb Eiropas Komisijas Ģenerālsēkretāri

6. attēls

*ES valstu un valdību vadītāji
2013. gada 19. decembrī Eiropadomes
sanāksmē saņem jauno Latvijas eiro
monētu komplektu.*

*Foto: Valsts kanceleja, 2013, Eiropas
Savienības Padome*

6. attēls

pēc snieguma ES Pastāvīgās pārstāves lomā, kad 2015. gadā viņa Briselē vadīja Latvijas prezidentūru ES Padomē. Lai aizstāvētu savas intereses, Latvija aktīvi sadarbojas ar ES dalībvalstīm, it īpaši ar

citām Baltijas valstīm un Ziemeļvalstīm, dažādos formālos un neformālos formātos (piemēram, Baltijas Ministru padomē, NB6 un NB6+) saskaņojot valstu pozīcijas.

Darbojoties ES institucionālajā ietvarā, Latvija šo 20 gadu laikā ir tuvinājusies ārpolitiskajam mērķim – būt ES “kodolā”. 2007. gada 21. decembrī Latvija pievienojās Šengenas zonai, kas nozīmēja pasu un robežkontroles atcelšanu ES pilsoņiem uz ES iekšējām robežām un ostās. 2008. gada 30. martā robežkontrole tika atcelta arī lidostās, un Latvijas pilsoņi beidzot varēja pilnībā izmantot ES Vienotā tirgus sniegtās priekšrocības, brīvi pārvietojoties ES teritorijā. Tūkstošgades sākumā Latvija aktīvi piedalījās diskusijās par Līgumu par Konstitūciju Eiropai (turpmāk – Konstitūcija), īpaši uzsverot nepieciešamību ES kļūt vienotāki ārpolitikā, kā arī stiprināt parlamentāro dimensiju un ES dialogu ar pilsoņiem, lai mazinātu demokrātijas deficītu. 2008. gada 8. maijā Latvijas parlaments viens no pirmajiem ratificēja Konstitūcijas vietā izstrādāto Lisabonas līgumu, tā akceptējot ES ciešāku integrāciju ekonomikā, iekšlietās un tieslietās, kā arī ārpolitikā. Turpinot integrāciju, 2014. gada 1. janvārī Latvija pievienojās eirozonai un nacionālo valūtu latu nomainīja pret Eiropas vienoto valūtu eiro.

7. attēls

Latvijas Ministru prezidente Laimdota Straujuma Latvijas prezidentūras ES Padomē atklāšanas pasākums 2015. gada 8. janvārī. Rokasspiediens starp Laimdotu Straujumu labajā pusē un Eiropas Komisijas prezidentu Žanu Klodu Junkeru.

Foto: Eiropas Komisija, 2015, Ilmārs Znotiņš, audiovisual.ec.europa.eu

7. attēls

2015. gadā – 10 gadus pēc Latvijas iestāšanās ES – Latvija pierādīja savu briedumu un vadības spējas, no 1. janvāra līdz 30. jūnijam esot ES Padomes prezidējošā valsts. Prezidentūras laikā Latvijas pārstāvji organizēja 1726 sanāksmes par dažādiem ES politiku un likumdošanas jautājumiem, fokusējoties uz prezidentūras prioritātēm: konkurētspējīga, digitāla un iesaistīta Eiropa. No tām 1483 sanāksmes notika Briselē, bet 197 oficiālie prezidentūras pasākumi, tai skaitā Austrumu partnerības samits un 10 neformālās ministru sanāksmes, notika Latvijā. Latvijā notiekošajos pasākumos kopumā piedalījās 25 300 dalībnieku no 105 valstīm. Notika arī seši Latvijas Republikas Saeimas organizēti pasākumi un 61 asociētais pasākums, ko organizēja valsts institūcijas sadarbībā ar nevalstisko sektoru un kas bija cieši saistīti ar prezidentūras darba programmu.

Latvijas prezidentūrai nācās darboties krīzes apstākļos – tā sākās ar terorisma aktu Francijas satīras žurnāla *Charlie Hebdo* redakcijā, turpinājās ar patvēruma meklētāju krīzi Vidusjūrā un Eiropas dienvidu reģionos un noslēdzās ar negaidītu Grieķijas premjerministra

8. attēls

Ministru prezidente Evika Siliņa piedalās neformālajā Eiropadomes sanāsmē Granadā, Spānijā 2023. gada 6. oktobrī.

Foto: Valsts kanceleja, 2023, Gatis Rozenfelds

paziņojumu par referenduma rīkošanu Grieķijā par starptautisko kreditoru nosacījumiem Grieķijas glābšanas programmai. 2014. gada 16. martā Krievija okupēja Ukrainai piederošo Krimu. Paralēli krīžu risināšanai Latvijas prezidentūra spēja panākt vienošanos par Eiropas stratēģisko investīciju fondu, lai veicinātu investīciju piesaisti Eiropas ekonomikā, pieņemt lēmumus par Eiropas Enerģētikas savienību, lai nostiprinātu ES enerģētisko neatkarību, panākt vienošanos ES Padomē par Datu aizsardzības regulas priekšlikumu, lai aizsargātu personu datus digitālajā vidē, kā arī panākt vienošanos par finansiālo atbalstu Ukrainai, lai sekmētu Ukrainas attīstību un tuvināšanos ES, un aktualizēt Centrālāzijas jautājumus ES darba kārtībā.

Latvijas prezidentūra ES Padomē tika atzinīgi novērtēta gan no saturiskā, gan organizatoriskā viedokļa, tādējādi var uzskatīt, ka Latvija savu "eksāmenu" dalībai ES ir nokārtojusi un no tā saucamās jaunās dalībvalsts kļuva par pilnvērtīgi funkcionējošu ES dalībvalsti, kas saprot ES lēmumu pieņemšanas procesu un spēj iegūtās zināšanas un kontaktus mērķtiecīgi izmantot interešu pārstāvībā.

Pēdējo piecu gadu laikā Latvija ir aktīvi strādājusi, lai nostiprinātu savu lomu

8. attēls

Eiropas Savienības centrālajās struktūrās jeb tā sauktajā "kodolā". Šis pārmaiņus Latvijas pozīcijā notika laikā, kad Eiropas Savienība piedzīvoja identitātes pārvērtības, reaģējot uz Apvienotās Karalistes aiziešanu no bloka un plašām sabiedrības diskusijām par ES turpmāko virzību. Tāpat ES dienaskārtībā arvien bijušas tādas vienotas un federālas tēmas

kā "zaļais kurss" jeb kopīgi klimata mērķi, drošības un aizsardzības politikas reformas, kā arī sankciju un militāra rakstura jautājumu risināšana saistībā ar Krievijas pilna apmēra agresijas karu Ukrainā. Uz šo notikumu fona atsevišķas ES dalībvalstis, konkrētāk, Ungārija un ilgstoši arī Polija, izvēlējušās attālināties no ES nospraustā ceļa un likuma varas principiem.

Pēdējos gados Latvija aizvien biežāk ieņēmusi līdera pozīciju un virzījusi idejas, kas vēlāk pārtapušas par ES iniciatīvām. Neformālā Eiropas līderu sēdē Rumānijā, Sibiu samitā 2019. gada 9. maijā Latvija pievienojās Beļģijas, Dānijas, Francijas, Luksemburgas, Nīderlandes, Portugāles, Spānijas un Zviedrijas aicinājumam ES īstenot daudz ambiciozāku stratēģiju klimata pārmaiņu novēršanai. Daudz gadu ES budžeta sarunās (MFF) Latvija spēja panākt mūsu valstij izdevīgu piedāvājumu, kā arī darboties kā sarunvedis starp "vecu" un "jauno" Eiropu. Kā Eiropas Savienības dalībvalsts Latvija savas nacionālās intereses var īstenot daudzpusējā ietvarā. Tas nozīmē ne tikai aktīvi piedalīties ES lēmumu pieņemšanas procesā, bet arī izvirzīt savas prioritātes ES līderu stratēģiskās darba kārtības formulēšanā un strādāt ar Eiropas Komisiju ES iniciatīvu sākumfāzē. Piemēram, pēc Krievijas pilna apmēra agresijas kara uzsākšanas Ukrainā, Latvija kopā ar pārējām Baltijas valstīm rosināja nekavējošu un striktu

sankciju piemērošanu pret Krieviju. Latvija stingri iestājusies par finanšu līdzekļu virzīšanu Ukrainas atbalstam. Aizvadīto divu gadu laikā Latvijas valdības un sabiedrības sniegtā palīdzība Ukrainai mērojama vismaz 650 miljonu eiro apmērā. Šajā kontekstā Latvija arī izvērtē Krievijas iesaldēto līdzekļu izmantošanu sankciju piemērošanas kontekstā. ES Padomē Latvija ir mērķtiecīgi izmantojusi gan savas balsstiesības, gan arī ES līgumu ietvaros paredzētās iespējas rosināt iniciatīvas. Latvijas tā brīža ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs (pašlaik Valsts prezidents) bija viens no pirmajiem, kas 2022. gada oktobra Ārlietu Padomē aicināja ES kolēģus izveidot īpašu tribunālu, lai sauktu pie atbildības Krievijas vadību par agresijas noziegumiem pret Ukrainu.

Mūsu pašu pieredze ar pievienošanos ES, tajā skaitā ar vajadzīgo reformu veikšanu, Latviju ierindo ES paplašināšanās draugu kategorijā. Tas saskan arī ar sabiedrības

noskaņojumu – 71% no aptaujātiem Latvijas iedzīvotājiem atbalsta tālāku ES paplašināšanos.¹ Latvijas ES prezidentūras laikā 2015. gadā Latvija aktīvi rosināja Rietumbalkānu valstu integrāciju ES. Kā viena no pirmajām dalībvalstīm 2022. gadā pūdām atbalstu Ukrainas integrācijai ES, kam sekoja pakāpeniska ES līderu kopīga izpratne un lēmumi par kandidātvalsts statusa piešķiršanu Ukrainai, Moldovai un Gruzijai.

¹ 2022. gada ziemas Eiropabarometra dati "Standard Eurobarometer 98 - Winter 2022-2023": <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>

9. attēls

Centrā Eiropas Komisijas Prezidente Urzula fon der Leiena, Ukrainas prezidents Volodimirs Zelenskis un Ukrainas premjerministrs Deniss Šmihajs ar ES un Ukrainas karogiem pēc tikšanās ar ES delegāciju Kijevā 2023. gada 2. februārī.

Foto: Eiropas Komisija, 2023, Dati Bendo, audiovisual.ec.europa.eu

Latvijas ieguvumi no ES

20 gadu laikā Latvija ir būtiski mainījusies. Tas lielā mērā saistīts ar Latvijas dalību ES. Latvija ir cieši integrēta ES ekonomiskajā un drošības telpā – tās galvenie tirdzniecības partneri ir ES dalībvalstis un ekonomikas izaugsmi sekmē dalība vienotajā tirgū, Latvijai ir uzticami sabiedrotie un tās balss globālajā politikā ir kļuvusi spēcīgāka, pateicoties kopīgajai ES ārpolitikai. Lai arī Latvijā joprojām risināmi nabadzības, nevienlīdzības un sociālās iekļaušanas jautājumi, 20 gadu laikā Latvija ir spējusi samazināt dzīves līmeņa atšķirības ar ES dalībvalstīm par vairāk nekā 30% – ja 2004. gadā Latvijas iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju veidoja tikai 42% no ES vidējā rādītāja, tad līdz 2022. gadam tas sasniedza 73%.

Liels nopelns Latvijas ekonomiskās un sociālās labklājības veicināšanā ir bijis ES daudzgadu budžetam. No 2004. līdz 2018. gadam Latvija no ES budžeta saņēmusi 10,56 miljardus eiro, kas ieguldīti Latvijas infrastruktūrā, enerģētiskajā drošībā, ekonomikas modernizācijā, lauku attīstībā un darbaspēka produktivitātes celšanā. Kopumā Latvija no ES budžeta saņēmusi atpakaļ gandrīz četras reizes vairāk, nekā tajā iemaksājusi. Īpaši

9. attēls

nozīmīgs ES fondu atbalsts bija 2008.–2010. gada finanšu krīzes laikā. Pateicoties tam, Latvija spēja atgūties un panākt strauju ekonomisko izaugsmi jau 2011. gadā – tās IKP pēckrīzes periodā pieauga par 6,4%. Kopumā ES budžets Latvijas IKP pieaugumā papildus dod apmēram 2%.

Nozīmīgs stimuls Latvijas ekonomikas attīstībai ir bijusi Latvijas dalība ES

vienotajā tirgū un iekļaušanās eirozonā. 2023. gadā 69% Latvijas preču tika eksportētas uz ES valstīm. Lielākā daļa eksportpreču – gandrīz 56% – nonāca eirozonas valstīs. 80% no Latvijas importētajām precēm un pakalpojumiem ir nākuši no ES dalībvalstīm un 74% importēto preču izcelsme ir eirozonas valstīs.² Latvijā ir augstākais atbalsts no visām ES dalībvalstīm brīvai ES pilsoņu kustībai ES

² Centrālās statistikas pārvaldes dati, "Arēja tirdzniecība pēc valsts", 2023. gads (+ no datiem veikti atsevišķi aprēķini par ES ipatsvaru): <https://eksports.csb.gov.lv/lv/years/countries/import/2024>

ietvaros, kas ļauj dzīvot, strādāt, studēt un nodarboties ar uzņēmējdarbību jebkur ES, – 95% Latvijas iedzīvotāju uzskata to par ES prioritāti, un 82% Latvijas iedzīvotāju atbalsta eiro valūtas lietošanu.³ Latvijas iedzīvotāji ir bijuši arī aktīvi vienotā tirgus pamatbrīvību izmantotāji, kas, no vienas puses, devis tiem iespēju celt savu labklājību, bet, no otras puses, veicinājis arī Latvijas depopulāciju. Pēdējos gados ir novērota tendence, ka iedzīvotāju mobilitāte Eiropas Savienībā, izmantojot iespējas mācīties, strādāt un dzīvot dažādās ES valstīs, ne vienmēr ir vienvirziena ceļš. Cilvēki pēc pieredzes un prasmju iegūšanas ārzemēs arvien biežāk atgriežas Latvijā. Kopš 2018. gada Latvijā vidēji ieceļojuši 16 500 cilvēku, no kuriem 44% bijuši reemigranti⁴, kamēr emigrējušas vidēji 14 400 personas, tādējādi veidojas pozitīva migrācijas bilance.

Latvijas dalības ES pamatā vienmēr ir bijuši arī drošības aspekti. Kā ES dalībvalsts Latvija piedalās ES kopējās ārējās un drošības politikas veidošanā, tai skaitā paužot nosodījumu un nosakot

sankcijas Krievijai saistībā ar tās uzsāktu pilna apmēra agresijas karu Ukrainā, kā arī par tās aktivitātēm Austrumu partnerības valstīs. Latvija arī piedalās ES civilajās misijās un ES Pastāvīgajā strukturētajā sadarbībā. Latvijas ārējā robeža ir arī ES ārējā robeža, līdz ar to Latvijai ir pieejams ES finansējums un instrumenti robežu apsardzei, muitai un kontrolei. Pārbaudījums Latvijas iekšlietu iestādēm, robežkontrolei, kā arī efektīvam koordinācijas darbam ar pārējām ES dalībvalstīm bija ES ārējās robežas nosargāšana pret nelegālo bēgļu plūsmu 2021. gadā Baltkrievijas hibrīduzbrukuma rezultātā. Šī situācija atspoguļo hibrīdkara turpināšanos, kurā tiek izmantoti nekonvencionāli līdzekļi, piemēram, mākslīgi radīta migrācija, lai izdarītu politisku un sociālu spiedienu uz valstīm.

Kopš Krievijas pilna apmēra agresijas kara Ukrainā mainījusies arī ES pieeja globālajiem procesiem. No *normatīvā spēlētāja* ES aizvien vairāk pārtop par *reālpolitikas spēlētāju*. ES šobrīd stiprina drošības un aizsardzības dimensiju, politiski un finansiāli atbalsta Ukrainu,

pieņem lēmumus par aizsardzības industriju un Eiropas drošības spēju stiprināšanu. Šāda transformācija iepretim konkrētiem Krievijas radītiem īstermiņa un ilgtermiņa drošības riskiem ir Latvijas nacionālajās interesēs, un Latvija šo virzienu atbalsta un izmanto. Tas attiecas arī uz ekonomiskās drošības jautājumiem, investīcijām ar ārvalstu kapitālu un to ietvertu risku izvērtēšanu.

ES paplašināšanās pirms 20 gadiem pavēra iespējas Latvijai integrēties tās struktūrās. Latvija šo iespēju ir soli pa solim īstenojusi, integrējoties ES struktūrās un līgumos definētajos formātos. Esam eirozonā, Šengenas zonā, 2017. gadā kļuvām par vienu no Pastāvīgās strukturētās sadarbības (PESCO) dibinātājvalstīm. Latvija, būdama Eiropas Savienības dalībvalsts, ir sasniegusi ievērojamu integrācijas līmeni, pat pārsniedzot dažu Ziemeļvalstu sasniegumus šajā jomā. Latvijas prezidentūra ES Padomē bija apliecinājums Latvijas spējai gudri un pārdomāti vadīt ES darbu, prasmīgi orientējoties ES politiku nišās un

³ 2020. gada ziemas Eurobarometer dati, "Standard Eurobarometer 94 - Winter 2020-2021": <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2355>
2023. gada pavasara Eurobarometer, "Standard Eurobarometer 99 - Spring 2023": <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3052>

⁴ Centrālās statistikas pārvaldes dati, "Reemigrantus raksturojošie rādītāji no 2013. gada līdz 2022. gadam", 2022. gada dati: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IB__IBR/IBR010

10. attēls

Latvijas nacionālais karogs blakus Eiropas Savienības karogam.

Foto: Valsts kanceleja, 2024

lēmumu pieņemšanas aizkulisēs. Šī kapacitāte ir turpinājusi augt un ir likta lietā, aizstāvot konkrētas ārpolitikas intereses Krievijas pilna apmēra agresijas kara pret Ukrainu kontekstā. Saistībā ar vērienīgām ES līmeņa sarunām par Eiropas Savienības nākotni 2021. gadā starptautiskā domnīca GLOBSEC veica sabiedrības aptauju, vai iedzīvotāji balsotu par palikšanu ES, ja rītdien būtu Lielbritānijas "Breksitam" līdzvērtīgs

referendums. Latvijā 84% balsotu par palikšanu ES, kas liecina par plašu sabiedrības atbalstu. Lai gan Latvijas vieta ES "kodolā" ir iezīmējusies kā valsts intereses, nacionālo prioritāšu formulēšana un prasmīga to aizstāvēšana nepārtraukti jāpilnveido. Latvijas nākamā prezidentūra ES Padomē nav aiz kalniem – 2028. gadā.

Kopumā Latvija no piesardzīgas vērotājas un apzinīgas reformu ieviešanas tās dalības

ES pirmajā desmitgadē ir spējusi sevi pierādīt kā drosmīgu, pašpārliecinātu un "pilngadīgu" dalībvalsti. Tas sevī ietver arvien jaunus izaicinājumus un atbildību, cenšoties ietekmēt kopējo ES lēmumu pieņemšanu vienā spēlēs laukumā ar 26 citām ES dalībvalstīm.

Pateicamies par ieguldījumu Latvijas Ārpolitikas institūta pētniecei Mārai Baumanai faktu lapas "Sasniegtā pilngadība: Latvijas 20 gadi Eiropas Savienībā" sagatavošanā.

© Valsts kanceleja, 2024

LATVIJAS 20 GADI EIROPAS SAVIENĪBĀ

10. attēls

12